

Kitűnő örömmel...

...olvastam az „Erdélyi Örmény Gyökerek”-ben Kolozsi Gergely István ny. jogász kutatása és kijegyzetelése alapján közreadott „Régi Országos Személyi Adattárakban szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb személyek” című cikket.

A felsorolt személyek mind szamosújváriak. Már többször is leírtam, én is szamosújvári vagyok, ott születtem, ott nyílt szemem a világra, mely állandóan tágul. Az élet valami furcsa fintora mindig visszavisz születésem színhelyéhez. Először csak a közvetlen környezet, az emberek, aztán a történetek és a helytörténet érdekelt. Gondoltam - kiegészítem a leírtakat.

Szamosújvár, Szolnok-Doboka vármegye törvényhatóságába kebelezett szabad királyi megyei város volt. Királyi város jellegét 1691-ben I. Lipót, szabadalmait III. Károly, Mária Terézia, II. József állapította meg, V. Ferdinánd pedig 1838-ban a szabad királyi városok sorába emelte. Törvényhatósági jellegét 1876-ban a XX. törvény szüntette meg. A város hatósága kiterjedt a városban és a város területén lakó, vagy tartózkodó minden személyre és a városban és a területén létező minden vagyona.

Szamosújvár szabad királyi megyei város az előbb említett hatóságot, az ebből keletkező jogait és kötelességeit a képviselőtestület, illetve ennek közgyűlése, a város elöljárósága és ennek hatóságai útján gyakorolta. A város elöljáróságát a polgármester, az árvaszék és egyes tisztviselői jelentették.

A város a vár melletti Gerla faluból, a Kandia nevezetű részből - ahová a várban foglalkoztatott tisztek telepedtek le -, valamint az örmények által megvásárolt és alapított Armenopolisból alakult ki. Az örmények 1239-ben vándoroltak ki Ani városából, 433 évig tartózkodtak a Krím félszigeten, Lengyelországban és Moldovában. 1672-ben I. Apafy Mihály fejedelem hívására jöttek Erdélybe, Verzeskul Oxendius püspök 1691-ban I. Lipót királytól engedélyt kapott, hogy Gerla falu helyén várost alapítson. (Minderről lásd lapunk elején Puskás Attila előadását - a szerk.) 1700-ban tették le a város alapkövét. Egyes vélemények szerint a város tervét a Rómából hozott Alexa örmény mérnök készítette, a fennmaradt dokumentumok szerint a szebeni Guberniumhoz tartozó General Komando hadmérnökei készítették.

A város önkormányzata korán alakult ki, az általános erdélyi szokásjog szerint működött, kevésbé sínylette meg a különböző korokban ható központosítási törekvéseket. A miérettel azzal kellene válaszolni, hogy polgárai különös helyzetben voltak: kölcsönt adtak a császári udvarnak.

A város címere zöld mezőben Jatayu, az örmény kétfejű sas aranyban, kiterjesztett szárnyakkal, jobb karmában egyenes kardot, baljában keresztet birodalmi almát tartva. A két fej közül, a közös nyakrészből lóherelevelű aranykereszt emelkedik ki. A város lobogója: nedvzöld - sárga. Heraldikai lobogója: négyzetes alakban nedvzöld lobogó, középpütt az arany, illetve sárga Jatayuval.

Később, ezt az évszázados címet többször is megpróbálták mással helyettesíteni. 1940 szeptemberétől 1944 szeptemberéig, a szovjet megszálló „felszabadító” csapatok érkezéséig, négy évig ismét a Jatayu címer és választott vezetősége alatt élt a város. A szocializmus éveiben furcsa címerek készültek, pártállami megrendelésre.

A város működését mind a mai napig jelentősen befolyásolta a polgármester és a városi tanács, bármilyen névvel is illették. Néhány viharos évről írnék, majd később egy teljesebb képet szeretnék - emlékeim alapján - a városról, a várról, az emberekről festeni.

Az említett cikkben szereplők az 1900-as években éltek Szamosújváron, szó van a város közigazgatásában résztvevők, és az 1919-es fordulat, a román fennhatóság alá kerülő város vezetésében részvevők életéről is. Gondolom, néhány szóban erről is kellene beszélni, hogyan alakult a város története az 1918-1919-es években.

Erdély egyesülését Romániával 1918 december 1-én mondták ki Gyulafehérváron. Ezen a

gyűlésen Szamosújvárról részt vettek: Dr. Iuliu Hossu görög katolikus püspök, Dr. Octavian Domide kanonok, Dr. Grigore Papp kanonok, Dr. Valeriu Roman, Dr. Gheorghe Bob, Dr. Dumitru Man, Alexandru Pop, Augustin Deacu és Livia Coriolan.

A törvényes magyar városi tanács 1918 decemberében tartotta utolsó ülését. Ez a gyűlés nem fejeződött be, az aznapi véres események miatt. A magyar forradalmi közigazgatás, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács felügyelt, csupán december 23-ig, a román csapatok bevonulásáig működött. Ezután a városháza a Román Nemzeti Tanács felügyelete alatt működött, gyakorlatilag 1919 március 17-ig. Ekkor vette át a közigazgatást román részről Somes megye képviselőjében Dr. Teodor Mihail (talán van, aki emlékszik előző nevére: Dr. Mihályi Tivadar) prefektus (főispán) és Dr. Viliam Sorban (Dr. Sorbán Vilmos) alprefektus (alispán).

1919 március 17-én a város tisztviselői karát összehívták és felszólították a hűségük letételére. Az eskü letételét valamennyien megtagadták, az orvosoktól, az állatorvostól, a városi mérnöktől és az erdőőrtől nem követelték, így ők valamennyien megmaradtak állásukban.

Az első román polgármester Ancean Alexandru (Sándor) nyugalmazott királyi járásbíró volt. A város átvétele után az első egy katonai közigazgatás volt (1919 júniuság), ezt a román hadsereg és csendőrség felügyelte. 1919 júniusa-júliusa káosz volt a közigazgatás területén. A következő, második átmeneti román közigazgatás 1919 július 1-től 1921 október 31-ig működött a gyulafehérvári Consiliu Dirigentnek alárendelve, ennek felosztatásáig. Ancean polgármester 1919 júniusában megvált tisztségétől, helyébe a főispán (prefect) Mircea Victort nevezte ki.

A városi árvaszék egészen 1924-ig működött, ekkor szüntették meg a román hatóságok, az iratokat és a gyámpénztárt a dési törvényszék vette át. A kiskorúak vagyonát Bukarestben központi pénztár kezelte. Az árvaházat (Világosító Szent Gergely örmény-katolikus fiúárvaház, és az örmény-katolikus leányárvaház) a román állam vette át. Sokan nevelkedtek az árvaházban, megemlíteném Gámenczi Zoltán festőművész nevét, aki Marosvásárhelyen élt.

A Világosító Szent Gergely örménykatolikus fiúárvaház alapját Lukácsi Kristóf esperes plébános vetette meg 1860-ban, számosan járultak hozzá és 1877-ben nyílt meg az új épület. (Ezzel kapcsolatban lásd Lukácsi Kristófról szóló cikkünket - a szerk.) Bővítését Czecz Gergely tanár hagyománya tette lehetővé. Az örmény-katolikus leányárvaház 1902-ben épült, 1903 szeptemberében nyitotta meg kapuját, alapítója Kovrig Tivadar volt. Az árvaházak igazgatója Bárány Lukács címzetes kanonok, örmény-katolikus főesperes plébános volt, haláláig, 1920-ig. Utódja Kapatan Márton plébános volt.

Bár 1778-ban Verzár Lukács esperesplébános 406 frt ad a városi szegény örmények segélyezésére, melyet végrendeletileg 100 arannyal told meg, a szegények háza és a kórház Karácsonyi Emmánuel nevét viseli, 1800-ban létesült. Homlokzatán olvasható „Senodochium Karacsonianum MDCCC”.

Itt kívánom megjegyezni, hogy Dr. Raul Sorban soha nem volt szamosújvári, soha nem volt magyarérmű, ha néha még annak festette is magát. Ezért sem értem, miért szerepelteti Kolozsi Gergely István cikkében. Kolozsvári diákkori emlékeimre, Baász Imrére tudok itt hivatkozni: Dr. Karácsonyi Zoltánról mesélte, hogy 1940 szeptemberében egy elszavalt Talpra magyarért feljelentették - a feljelentő 1945-ben nem más volt, mint Dr. Raul Sorban.

A cikkben szó van Duha Kristófról. Egyáltalán nem szeretném kisebbíteni személyes fellépéseinek fontosságát, de szép lett volna, ha említés történik Tódorffy Lukács polgármesterről, aki Szamosújváron (a város alapításától kezdve napjainkig) a leghosszabb ideig működött, 42 évig volt polgármester, 1919-ben névleges polgármester, de 1918-tól a közigazgatás átadásáig Duha Kristóf vitte a város ügyeit, aki 1917-től Páter Ábrahám Zacheitől a főjegyzői teendőket vette át, ennek nyugalomba vonulásakor.

A város önkormányzatiságának egyik jelentős része az, hogy városi rendőrsége volt, egészen 1920 decemberéig, akkor szűnt meg, helyébe államrendőrség lépett. 1919 március 17-től a városi rendőrfőnök Pinteá Augustin, alkapitány Man Gheorghe, rendőrbiztos Mészáros Tivadar volt. A rendőrség államosítását Bolfa Alexandru vezette be, egészen 1926-ig működött, utóda Berlean Ioan volt, aki 1930-ban adta át a kapitányságot Onitiu Aurelnek.

Furcsállom az összeállítást, mert olyanokról is szó van akkor, amikor a helyi Magyar Pártban betöltött tisztségekről is beszél, akik egyáltalán nem mondhatók magyarérműnek. Végezetül a cikkben szereplő Martaian Harutyunról, főleg a Dikrán, véleményem szerint Dicran fiáról. Talán van (én csak szájhagyományból ismerem a történeteket), aki emlékszik, 1956-ban, amikor Páskándi Géza volt a kolozsvári Bolyai Egyetem Diákszövetségének elnöke, akkor volt Martaian Dicran a Babes Diákszövetség elnöke. Gondolom, sokan élnek még azon idők szemtanúi, és lesz, aki megírja az eseményeket.

Sajnálom, hogy Ornstein Józsefről, cs. és kir. nyug. őrnagy, szamosújvári lakosról, a város és környékének szakavatott kutatójáról, a római kori helytörténésről egyetlen szó sem esik. Budapesten született 1829-ben, 1849-ben honvéd tüzér lett, részt vett több csatában. A szabadságharc bukása után a császári hadseregbe besoroztatták. Ott szolgált 1881-ig, nyugdíjba vonulásáig. A Szamosújvárra vonatkozó tanulmányait az Archeológiai Értesítőben tette közé: „A szamosújvári Athene szobrocskáról”, „A Szamosújvár melletti római telepről”, „Egy síremlék a szamosújvárnémeti ev. Református templomban” (erre, különösen felhívnam azok figyelmét, akik a város és környékének népességét, annak változásait kutatják, ma talán kevesen tudják, hogy e falu valamikor szintiszta magyarlakta település volt), „A szamosmelléki új várról”, „A ravennai geographus ismeretlen daciai útvonala”, „A bachans nő képe”, „Adalék a ravenna-féle Congri alkalmazásához”, „Ásatás a Szamosújvár melletti római castellumban”, „Deés és vidéke katonai tanulmánya”, „Dacia nyugati határáról”. Az utókor számára fontos lehet még a Kovrig Simon és Ornstein József: „Index florae Szamosujvariensis. Szamosujvarini 1899” című könyve.

Tisztelettel: Dr. Kegyes Csaba

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.